

Dr. M. Dubbelman, Giessenburg

De beenderen van Jozef spreken nog steeds...

En Jozef liet de zonen van Israël zweren: God zal zeker naar jullie omzien en dan moeten jullie mijn beenderen vanhier meenemen. En Jozef stierf toen hij honderdtien jaar oud was; ze balsemden hem en men legde hem in een kist, in Egypte.

Genesis 50: 25 en 26

De piramides in Egypte zijn bijna 4000 jaar lang de hoogste gebouwen van de wereld geweest. Het waren indrukwekkende graftombes voor de koningen van Egypte en nog steeds komen er mensen vanuit heel de wereld om ze te bewonderen. Wanneer je iets van hun pracht en praal tot je laat doordringen, besef je pas goed wat Jozef weigert in deze twee slotzinnen van het boek Genesis. Jozef heeft veel betekend voor Egypte. Hij was onderkoning in Egypte en hij verdiende een staatsbegrafenis in zo een indrukwekkende piramide. Zo zou niemand vergeten wat hij allemaal gedaan had. Dit was Jozef, de man die het hele land en de wijde omgeving door een jarenlange hongersnood heen had geholpen. De prestatie van Jozef zou nooit vergeten worden. Het is een wens die diep in elk mens leeft: ik heb iets gepresteerd, mijn leven heeft iets betekend, ik laat iets achter en ik zal nooit vergeten worden.

Toch ziet Jozef van de staatsbegrafenis af. Hij wil niet als de redder van Egypte de geschiedenis in gaan, maar als iemand die op de belofte van God vertrouwt. De belofte van God blijft voor hem het belangrijkste, ook als hij gaat sterven. Jozef zegt dan tegen zijn familie: "Belof me dat jullie mijn beenderen meenemen naar Kanaän als jullie weer terugkeren. Ik wil delen in de belofte van God. Als God die laat uitkomen, dan wil ik er bij zijn. En ik weet zeker dat die belofte zal uitkomen." De beenderen van Jozef moeten mee naar Kanaän. Beenderen staat in de Bijbel voor je diepste wezen, je substantie, je identiteit.

Jozef ziet zijn identiteit en toekomst niet in het land waar hij maatschappelijk een ongelooflijke carrière had gemaakt. Zijn toekomst en identiteit ligt in Kanaän, het land dat God onder ede beloofd had aan Jozefs overgrootvader Abraham, maar waarvan op dat moment nog niets zichtbaar was. Het was slechts een 'beloofd land' en tot nu toe hadden ze er nog niets van in hun bezit. Toch blijft Jozef zich richten op dat land. Hij blijft een Hebreëer. Letterlijk betekent dat: *iemand die komt van de andere kant*. Jozef wist van die andere kant van het leven. Midden tus-

Inhoud

Meditatie 153
Dr. M. Dubbelman, Giessenburg

Kohlbrugges Utrechtse jaren (III) 154
Drs. M. den Admirant, 's-Gravenhage

Luther, het protestantisme en de paus 155
Dr. H. Klink, Hoornaar

Klassiek Licht (VI) 158
Een kerkvader aan het woord (I)
Dr. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Een woord van Dietrich Bonhoeffer (1906 – 1945)

De kerk wordt niet gebouwd door mensen, alleen door Christus. Wie de kerk wil bouwen, is – dat staat al bij voorbaat vast – bezig met de verwoesting.

sen de Egyptenaren en de indrukwekkende piramides wist hij dat er veel meer was, een heel andere kant van deze werkelijkheid: God, zijn verbond met Israël en zijn beloften. Jozef vergeet in alle tegen- en voorspoed in Egypte nooit die andere kant. Hij blijft *iemand van de andere kant*, een Hebreëer. Daarom wil hij terug naar de andere kant, naar Israël, de plek waar Gods belofte vervuld zal worden.

Een christen is ten diepste ook een Hebreëer, een pelgrim. Iemand die weet van die andere werkelijkheid. Een christen heeft God via zijn Zoon Jezus Christus leren kennen. Dat stelt ook alles in een ander perspectief. Je leeft meer als een pelgrim. Net als Jozef probeer je een waardevolle bijdrage te leveren aan het land waar je woont. Misschien maak je zelfs een indrukwekkende carrière en heb je veel invloed. Tegelijkertijd vergeet je nooit die andere kant: God met zijn Evangelie. Dat is uiteindelijk waar alles om draait.

Jozef sterft en zijn beenderen worden in een kist gelegd. Er komt een ellendige tijd voor het volk Israël wanneer ze enkele jaren later als slaven behandeld worden in Egypte. In die moeilijke periode zullen ze naar de kist van Jozef gekeken hebben en gedacht hebben aan de laatste woorden van Jozef: "Jullie zijn in Egypte niet buiten Gods bereik. Hij vergeet jullie

heus niet. God gaat ingrijpen, Hij zal jullie komen opzoeken. Juist in de ellende."

Later leidt Mozes het volk uit Egypte de woestijn in, op weg naar het beloofde land. Het boek Exodus beschrijft hoe moeilijk het volk het in de woestijn vindt om te blijven geloven in de belofte van God. Ze willen terug naar Egypte en hebben er geen vertrouwen meer in. Ze lopen daar echter nog steeds rond met die kist met het lichaam van Jozef. Wat moeten ze daar toch mee? Ze hadden immers beloofd hem in Kanaän te begraven. Zo verwijzen de beenderen van Jozef naar de belofte van God en spreken ze het volk moed in.

God houdt zich aan zijn belofte. Uiteindelijk wordt Jozef begraven in het beloofde land (Jozua 24:32). Zijn graf in Sichem (het is er tot op de dag van vandaag) is zo een teken geworden dat God te vertrouwen is en zijn belofte houdt. Zo laat Jozef ons zien wat geloven ten diepste is: *vertrouwen in de beloften van God*. Zelfs, of misschien juist, als er nog niets van te zien of te ervaren is dat die beloften vervuld worden. Soms kunnen we God niet ervaren, begrijpen, of voelen, maar zijn beloften blijven staan. Het graf van Jozef wijst ons daarop. En natuurlijk dat *andere* graf dat een teken is dat God zijn beloften houdt. Het graf van onze Heiland Jezus Christus dat leeg is en laat zien dat alles voor u volbracht is. Dat geeft rust en vertrouwen voor de toekomst.

Kohlbrugges Utrechtse jaren (III)

Een synodaal besluit

In de kerkenraadsbrief van 10 augustus 1830 werd nog niet gerept van een enkele weken tevoren, op 21 juli genomen synodaal besluit. De Synode liet alle hervormde kerkenraden weten dat geen personen die

enige kerkelijke bediening bij een ander kerkgenootschap hadden bekleed, tot de belijdenis des geloofs zouden worden toegelaten dan nadat het provinciaal kerkbestuur in welks ressort de betrokkene had gewoond, onderzoek had gedaan naar zijn zedelijk gedrag. De gemeente waarvan hij lid wilde worden, zou hem pas mogen toelaten, nadat het provinciaal kerkbestuur had verklaard daartegen geen bezwaar te hebben. Het synodale besluit was duidelijk tegen Kohlbrugge gericht. Een jaar tevoren had de Synode het voor een proponent, die van de Hersteld-lutherse gemeente naar de Hervormde kerk overging, nog zeer gemakkelijk gemaakt (van kandidaten uit andere kerkgenootschappen werd niet langer geeïst dat zij twee jaar lidmaat moesten zijn geweest voordat zij tot de predikdienst in de Hervormde Kerk konden worden toegelaten). Nu had de Synode een besluit genomen om Kohlbrugge te weren! Een predikant uit Overijssel, terugkerend van de Synode, maakte de opmerking: "Zie zo, nu hebben wij ervoor gezorgd dat zulk een er niet inkomt." Overigens duurde het nog tot 20 septem-

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 24,- per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

ber 1830, voordat de Utrechtse kerkenraad Kohlbrugge schriftelijk in kennis stelde van het synodale besluit van 21 juli.

Toch liet Kohlbrugge zich niet uit het veld slaan. Hij koesterde aanvankelijk de hoop dat door het onderzoek van het provinciaal kerkbestuur openbaar zou worden hoe onrechtvaardig het Hersteld-lutherse consistorie hem had behandeld. Ook had hij enige hoop dat het synodaal besluit niet op hem van toepassing zou zijn, omdat hij zich tevoren al had aangegeven bij de Hervormde gemeente en toen dus geen lidmaat meer was (of kon zijn) van de Hersteld-lutherse gemeente. Kohlbrugge schreef dan ook op 5 oktober een brief aan het provinciaal kerkbestuur van Noord-Holland, met het verzoek een onderzoek in te stellen naar zijn zedelijk gedrag in de tijd van zijn kerkelijke bediening bij de Hersteld-lutherse gemeente te Amsterdam. Ruim vier maanden later, in een schrijven d.d. 21 februari 1831, berichtte het kerkbestuur dat een verzoek om inlichtingen over Kohlbrugges zedelijk gedrag door de Utrechtse kerkenraad gedaan moest worden. Kohlbrugge zond de brief door aan de kerkenraad. Deze liet hem op 17 mei van dat jaar weten "dat het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Holland na het gedane onderzoek niet kan verklaren, geene zwaarigheid tegen de toelating van den persoon van H.F. Kohlbrügge tot het lidmaatschap bij onze gemeente te vinden." Hieruit was dus af te leiden dat er bij het onderzoek naar Kohlbrugges zedelijk gedrag ongunstige getuigenissen gegeven waren. Kohlbrugge zond een brief aan de kerkenraad, waarin hij verzocht, bij het provinciaal kerkbestuur te informeren wat er tegen hem was ingebracht. De kerkenraad achtte zich daartoe niet bevoegd, maar liet Kohlbrugge vrij, zelf alles in het werk te stellen wat hij in zijn belang oordeelde.

Inmiddels had hij informeel van het Hersteld-luthers consistorie vernomen dat door het provinciaal kerkbestuur drie vragen waren gesteld: 1) omtrent zijn zede-

lijk gedrag, 2) over de reden van zijn afzetting als proponent, 3) waarom zijn lidmaatschap was gehandhaafd. Het consistorie had hierop geantwoord dat op Kohlbrugges zedelijk gedrag als mens niets was aan te merken, dat hij als proponent was afgezet, omdat hij een oud man van onrechtzinnigheid had beschuldigd, wat hem als jong mens niet voegde, en dat men hem lidmaat had gelaten "uit christelijke liefde."

In zijn boek *Het lidmaatschap* verhaalt Kohlbrugge dat hij zich op zondag 30 juli 1831 in Hoorn bij de president van het provinciaal kerkbestuur, ds. J. van Slogteren vervoegde. Het gesprek met deze predikant geeft hij woordelijk weer. Kohlbrugge vroeg hem, of hij van de Lutherse kerkenraad iets ten nadele van zijn zedelijk gedrag had vernomen. "O neen!", was het antwoord. Van de Utrechtse kerkenraad dan? "Contrarie, alle lof". Toen Kohlbrugge aandrong en vroeg wat men toch op zijn zedelijk gedrag had aan te merken, zei ds. Van Slogteren: "Zullen wij het uitvaagsel van de Lutherse kerk bij ons opnemen?" Kohlbrugge merkte op: "Welaan, schrijf dan: 'wij maken zwaarigheid Kohlbrügge aan te nemen omdat hij uitvaagsel is', maar kom niet aan mijn zedelijk gedrag." "Mijnheer!", aldus Van Slogterens reactie, "wij moeten rust hebben in onze Kerk, rust moeten wij hebben!" "Wilt u daarmee zeggen dat ik een rustverstoorder en oproermaker in uw Kerk zal zijn, welaan schrijf dan: 'wij kunnen Kohlbrügge niet aannemen, omdat hij onze rust verstoren zal', maar kom niet aan mijn zedelijk gedrag."

De briefwisseling ging nog enige tijd door. Ten slotte liet de Utrechtse kerkenraad in een schrijven van 19 november 1832 weten, de zaak als afgedaan te beschouwen. Zo werd Kohlbrugge het lidmaatschap van de hervormde gemeente "willekeurig belet."

M. den Admirant, 's-Gravenhage

Luther, het protestantisme en de paus

Vrijdag 23 september 2011 bezocht paus Benedictus XVI Erfurt. In deze plaats staat het Augustijnerklooster waar de jonge Luther zich in 1505 aanmeldde om monnik te worden. Daar was het dat Luther getroffen werd door de heiligheid van God en met God worstelde om God. In de morgen had de paus een ontmoeting met afgevaardigden van de grote Duitse protestantse kerken, in de middag hield hij er een preek in een gezamenlijke eredienst.

Oecumene?

Men had van protestantse kant met een zekere verwachting naar deze dag uitgekeken. Wat zou hij opleveren voor de oecumene? Zou men op een geste van de paus kunnen rekenen? Welnu, in de morgen wijdde de paus in een toespraak hele passages aan Maarten Luther, voor wie hij veel lovende woorden over had. Hij zei zich in hem en zijn geloofsworsteling te herkennen, evenals in het bekende woord van

Luther: "Was Christum treibet", als het centrum van de Schrift. Tegelijk hield hij de protestanten die er waren een spiegel voor. Zijn boodschap was eigenlijk: herkent u zich nog in Luther? Is zijn ernst de uwe nog, ook als het gaat over de zonde? Of is uw geloof zo flinterdun geworden, dat u vervreemd bent van deze Reformator?

In de middagpreek ging hij uitdrukkelijk in op de eenheid van de christenen. Hij deed dat naar aanleiding van een tekst uit het hogepriesterlijk gebed (Joh. 17).

Hij stelde: deze eenheid is niet een zaak van plus- en minnen. Zij is ingebed in de bede van Christus, die zijn Vader vraagt: "Ik bid niet alleen voor dezen maar ook voor hen die door hun woord in Mij geloven, opdat zij allen één zijn, gelijk Gij, Vader in Mij en Ik in U, dat ook zij in Ons één zijn, opdat de wereld gelove dat Gij Mij gezonden hebt" (Joh. 17: 20, 21). "Wij", aldus Benedictus, "zullen dan één zijn, wanneer wij ons in dit gebed laten betrekken. Zo vaak wij als christenen in het gebed bijeen zijn, moet dit worstelen van Jezus om ons en met de Vader voor ons, ons in het hart treffen. Hoe meer wij ons in dit gebed laten betrekken, des te meer verwerkelijkt zich de eenheid." Hij maakte duidelijk dat de eenheid uiteindelijk daarin ligt dat wij God, de Almachtige, de Schepper van hemel en aarde erkennen als de Drie-enige, Vader, Zoon en Heilige Geest. "De hoogste eenheid (God zelf) is niet een monadische eenzaamheid, maar eenheid door liefde. Wij geloven aan God, de concrete God. Wij geloven daaraan dat God tot ons gesproken heeft, dat Hij één van ons geworden is." "Van deze levende God getuigenis af te leggen is onze gemeenschappelijke opgave in het huidige uur", aldus de paus. Door ons bij Hem, die voorbede doet, aan te sluiten, door Hem te erkennen komen wij tot eenheid.

Vervolgens belichtte hij vanuit het hogepriesterlijk gebed de geschiedenis van de kerk. Hij stelde dat Christus nog steeds bidt tot de Vader en dat het het drama van de geschiedenis geweest is dat er veel scheidingen en scheuringen plaatsvonden, tegen de bedoeling van deze bede in. Maar zei hij: wij mogen niet alleen dáárnaar kijken. We mogen niet veronachtzamen wat er op grond van deze bede wél gegeven is en wat nog steeds gegeven wordt.

De link naar vandaag

Wie enigermate bekend is met de geschriften van Benedictus XVI weet dat zijn heldere en geestelijke bijbeluitleg altijd van dien aard is dat er een actuele boodschap in ligt. Heel gemakkelijk en toch verrassend legt hij een link naar vandaag. Dat was ook deze mid-

dag het geval. Na zijn beschouwing over de eenheid in Christus vroeg hij vrij onverwacht: "Heeft de mens God nodig? Of gaat het ook zonder Hem erg goed?", om daarop te laten volgen: "Wanneer in een eerste fase van afwezigheid van God zijn licht nog naschiijnt en de ordeningen van het menselijke leven samenhoudt, lijkt het dat het de mens ook zonder God heel goed gaat. Maar hoe verder de wereld zich van God vervreemdt, des te duidelijker wordt het dat de mens in de hoogmoed van de macht, in de leegheid van het hart, in het verlangen naar vervulling en geluk steeds meer het leven verliest. De dorst naar het oneindige in de mens is onuitroeibaar. 'De mens is geschapen naar God toe en hij heeft Hem nodig.'" (Augustinus).

Hij voegde daar onmiddellijk aan toe: "Onze eerste oecumenische dienst aan deze tijd moet het zijn gemeenschappelijk de tegenwoordigheid van de levende God te betuigen en daarmee de wereld het antwoord te geven dat zij nodig heeft. Tot dit grondgetuigenis van God behoort natuurlijk centraal het getuigenis van Jezus Christus, waarlijk God en waarlijk mens, die met ons geleefd, heeft, die voor ons geleefd heeft en voor ons gestorven is en in de opstanding de grendels van de dood heeft verbroken. Lieve vrienden laten we ons in dit geloof sterken, laten we ons elkaar daarin bijstaan overeenkomstig dit geloof te leven. Dit is de grote oecumenische opgave, die ons brengt midden in het gebed van Jezus."

Maar daar blijft het niet bij. Dit geloof in God de Schepper, van wie Christus de Zoon is, zo hield hij zijn gehoor voor, "wordt heel praktisch zichtbaar vandaag de dag in het verdedigen van het menselijke leven dat geschapen is naar Gods beeld. Het treedt naar voren in de eerbied voor het menselijke leven in een tijd dat menselijke berekening het wint van de ethiek." Hij haalde daarbij een uitspraak aan van Romano Guardini, die stelde dat slechts wie God kent, ook de mens kent. "Zonder kennis van God wordt de mens manipuleerbaar. En dat terwijl de mens geschapen is naar het beeld van God van de conceptie af tot de dood toe." Maar het zijn niet alleen de grote kwesties van dood en leven, die de aandacht verdienen. Belangrijker is wellicht nog dat het geloof zich uit "in de praktijk van de liefde, waar Christus zoveel waarde aan hecht in het laatste oordeel: 'voor zover U dit aan één van mijn minsten gedaan hebt, hebt u het Mij gedaan.'"

Gezag

Wie het een en ander op zich laat inwerken, kan niet anders dan dankbaar zijn voor wat de paus in Erfurt gezegd heeft. Duidelijk is dat hier iemand sprak met

gezag. Dit gezag ontleent hij vooral aan het staan in de traditie van de kerk der eeuwen en aan een doorleefd geloof en aan herderlijke betrokkenheid op de tijd van vandaag. Het was aan alle kanten te merken dat in Erfurt iemand aan het woord was, die een boodschap heeft.

Dit viel des te meer op omdat in vergelijking met de zeggingskracht van zijn woorden, de toespraak van de predikante die voor hem het woord voerde armelijk overkwam. Zij hield een sympathiek betoog, ze probeerde de moderne mens aan te spreken, maar zij kwam daarbij niet veel verder dan het uitspreken van algemene waarheden. Wat een verschil met Benedictus XVI! Vanaf de eerste zin klonk in zijn stem bewogenheid door en zeggingskracht.

Evaluatie – Schrift en traditie

Een evaluatie van het pausbezoek aan Erfurt is op zijn plaats. Ik geef enkele overwegingen weer.

In de morgen sprak de paus sprak met grote waardering over Luther. Het was niet de eerste keer. In een boek over de apostel Paulus dat enkele jaren geleden werd uitgegeven citeert hij een centrale tekst van Luther waarin deze het Evangelie uitlegt met instemming, om erop te laten volgen: “Zo worden wij gered.” Je vraagt je af: hoe komt het dat de paus Luther zo weet te waarderen (misschien zelfs meer dan in de protestantse wereld het geval is)? Is het omdat hij evenals Luther van Duitse afkomst is? Is het omdat hij zich in de jaren zestig en zeventig diepgaand met hem heeft bezig gehouden? Heeft hij toen ingezien dat Luther anders is, dan veel protestanten in die dagen, die wel zeiden in zijn lijn te gaan, maar dat niet deden – iets waar ook dr. W. Aalders keer op keer op wees? Heeft het ten diepste daarmee te maken dat de paus nog feeling heeft met de *traditie* waar Luther in stond, terwijl dat voor de protestanten nauwelijks meer geldt? Zij kennen hooguit nog het *sola Scriptura*: alleen de Schrift. Nu is het waar dat de Schrift boven de traditie van de kerk staat. Luther heeft dat als een zegen ervaren. Vandaar dat vanuit de herontdekking van de Schrift een reformatie van de kerk mogelijk bleek. Maar Luther heeft de traditie nooit uitgespeeld tegen de Schrift. Integendeel. Dat is in het latere protestantisme, vooral dat van de 20e eeuw, wél gebeurd, door een revolutionair verstaan Evangelie. Vandaar dat de protestanten zo weerloos en verbrokken staan in de moderne tijd.

Geschapen naar Gods beeld

De paus riep op om vanuit de bedde van Christus en het belijden van de Drie-enige God de moderne mens

terug te roepen tot God. De mens kán niet zonder God. Met de dag wordt duidelijker hoe ontredderd de mens is. De kerk ziet dit, weet dit en is bewogen over de mensheid, die vastloopt. In de toon van de paus lag iets herderlijks. Deze bewogenheid komt op uit het besef dat de mens geschapen is naar Gods beeld. Deze bijbelse grondnotie heeft het Rooms-katholicisme nooit losgelaten. In het protestantisme functioneert zij nauwelijks meer.

Secularisatie – de opdracht van de kerken

Ook riep hij op tot een gezamenlijk getuigenis. In feite deed hij een beroep op diegenen die de geestelijke band met Christus kennen gezamenlijk op te trekken tegen de tijdgeest, ter wille van de wereld, die juist nu niet zonder het licht van het Woord kan. Hij gaf er blijk van zijn tijd te kennen en daarin een richting te wijzen.

Tijdens de morgenbijeenkomst zei hij dat de geseculariseerde wereld een uitdaging vormt voor de hèle christenheid. “In deze wereld moeten wij vandaag als gelovigen leven en getuigen. De afwezigheid van God in onze maatschappij wordt steeds drukkender, de geschiedenis van Zijn openbaring, waarover de Schrift ons spreekt, schijnt verdwenen in een verleden dat zich steeds verder van ons verwijderd. Moeten we toegeven aan de druk van de secularisatie, modern worden door water bij de wijn van ons geloof te doen? Natuurlijk, we moeten ons geloof vandaag opnieuw doordenken en vooral opnieuw in praktijk brengen, zodat het actueel blijft. Maar water bij de wijn doen helpt niet, nee, ons geloof moet in de wereld van nu recht overeind blijven. Dat is een centrale oecumenische opdracht. Verdieping en verlevendiging van ons geloof, daar moeten we elkaar wederzijds bij helpen. Wij en het christendom redden het niet met een andere tactiek. Nee, het is het opnieuw doordachte en opnieuw in praktijk gebrachte geloof waardoor Christus, en met Hem de levende God, gestalte krijgt in de wereld van nu.”

De paus doet hier denken aan Groen van Prinsterer, die er zich van bewust was in een andere tijd te leven dan in de zestiende eeuw. Ook Groen doorzag zijn tijd. Hij zag in dat er een grotere vijand op het toneel verschenen was dan Rome, dat in zijn tijd nog sterk anti-protestants, ultramontaans was (i.t.t. vandaag). Die vijand was de revolutiegeest, de geest van de secularisatie. Ook hij was ervan overtuigd dat de kerk *in de historie en in de Schrift* antwoorden kon vinden op déze uitdaging. Als men die twee maar niet tegen elkaar uitspeelt. Want dan is het devies ‘de Schrift alleen’ krachteloos.

Geleerdheid en actualiteit

Dat brengt me tot een slotopmerking. Het gezag van de paus hangt ongetwijfeld ook samen met zijn grote geleerdheid. Hij heeft zich grondig verdiept in de moderne theologie en heeft daar stelling tegen genomen. Hij is ook op de hoogte van het moderne bijbelonderzoek waarin de bouwstenen voor een vernieuwde en verdiepte theologie volop te vinden zijn. Hij kent de geschriften van ondermeer Martin Hengel, Immanuel Tov, Erik Peterson, om maar enkelen te noemen en weet deze vruchtbaar te maken.

In de protestantse wereld is dit nauwelijks het geval. Ofwel men ging mee met een modernistische geest, ofwel men bleef orthodox, maar kwam nauwelijks verder dan het bestuderen van Luther, Calvijn en de kerkvaders, ofwel men probeerde en probeert via

'het evangelicale' aansluiting te vinden bij de moderne mens. Van een *kerkelijke* verdieping en verlevendiging van het geloof was nauwelijks sprake. Er zijn hooguit enkelingen geweest die veel te zeggen hadden. Zij kregen in de officiële kerken, die in Nederland meer en meer in barthiaans vaarwater en in Duitsland in dat van Bultmann terecht gekomen waren, echter nauwelijks gehoor. Dat vaarwater bleek smal en ondiep te zijn. Het schip van de kerk liep er langzamerhand in vast. Wat niet in dit kader paste, bleef doorgaans buiten het blikveld of werd ingepast in het denkschema van genoemde theologen. Licht daar niet een van de hoofdoorzaken van de zwakte van het protestantisme?

H. Klink, Hoornaar

Klassiek Licht (VI)

Een kerkvader aan het woord (I)

Na in onze bespreking van de serie *Klassiek Licht* eerst Groen van Prinsterer en daarna achtereenvolgens Thomas a Kempis, Willem Teellinck, Gunning, Kuiper en Bavinck het woord gegeven te hebben, willen wij nu aandacht schenken aan enkele schrijvers, wier publicitaire arbeid voor het kerkelijk leven van de twintigste eeuw van grote betekenis is geweest. De eerste van hen is Dr. O. Noordmans (1871 - 1856), "de geniaalste reformatische theoloog van Nederland" (H. Berkhof), - voor de lezers van *Ecclesia* geen onbekende, doordat wij in de afgelopen jaren een en andermaal¹ bij de uitgave van zijn *Verzamelde Werken* hebben stilgestaan. Het boek, dat in de serie *Klassiek Licht* een plaats gekregen heeft, is zijn hoofdwerk: *Herscheping*, dat hij in 1934 op verzoek van de Nederlandse Christen Studenten Vereniging geschreven heeft.² Opgezet als een "beknopte dogmatische handleiding voor godsdienstige toespraken en besprekingen", aldus de ondertitel, had het ten doel, hun, die met de leiding van zomerkampen voor leerlingen van middelbare scholen belast waren, aan een "eenvoudige uiteenzetting van de belijdenis der kerk" (pag. 21) te helpen. In werkelijkheid echter had het veel meer te bieden. Het bleek een dogmatiek in zakformaat te zijn. En wát voor een dogmatiek! Nog altijd blijft men geboeid door de rijkdom aan gedachten.

Als schrijver kan men Noordmans een laatbloeier noemen. Zijn publicitaire arbeid is vrij laat op gang gekomen. Zoals wij reeds bij theologen als Karl Barth³ en Herman Bavinck⁴ hebben gezien, is ook Noordmans'

spiritualiteit niet los te denken van de enorme impact, die de Eerste Wereldoorlog op hem heeft gemaakt. De slachting, die in de jaren 1914-1918 ontelbaar veel mensen het leven kostte, maakte een einde aan het ongebreidelde optimisme, waarmee de negentiende-eeuwse mens behept geweest was. Het "Ik ben een god in 't diepst van mijn gedachten en zit in 't binnenst van mijn ziel ten troon" werd door de vernietiging van zoveel mensenlevens radicaal de grond ingeboord. Wat nog te denken van de Europese mens, die hiertoe in staat was? Wat nog van hem te verwachten?⁵

Noordmans raakte er, mede onder invloed van Barth, steeds meer van doordrongen, dat alle theologie, hetzij rechtzinnig, hetzij vrijzinnig, die van de mens uitgaat, uit den boze is: het bestaan draait niet om de mens. God moet in het middelpunt staan. Alleen Hij kan de mens uit zijn ellende redden. Tegelijkertijd echter vraagt hij aandacht voor de gestadige inwerking van de Heilige Geest op het menselijk hart, - een accent, dat zijn afkomst verraadt: een gezin, "waarover nog iets van de naschemer van het Reveil lag." Christus als een innerlijk doorleefde, menselijke werkelijkheid, waardoor het dagelijkse bestaan gestempeld wordt.

Dat Noordmans' "Herscheping" in de serie *Klassiek Licht* een plaats gekregen heeft, zal niemand, die het gelezen heeft, verwonderen. Niet alleen inhoudelijk, maar ook qua taalgebruik is het een bijzonder indrukwekkend boek, dat overigens vrij veel van de lezer vergt. De stijl, die Noordmans bezigt, is erg compact.

Als hij iets in drie woorden kan zeggen, gebruikt hij er geen vier. Nu en dan vraag je jezelf al lezend af: "Waarom dit of dat niet met enkele woorden nader toegelicht?" Het is met hetgeen ons door hem geboden wordt als met een preek, die opvalt door haar diepgang: pas wanneer men de nodige inspanning weet op te brengen, werpt het luisteren vruchten af, rijke vruchten zelfs. De inspanning wordt beloond. Wat men verstaan heeft, beklijft. En wat men vooralsnog niet of slechts ten dele heeft verstaan, dwingt tot nadenken. Geldt dit allereerst van de vele meditaties, door Noordmans geschreven⁶, en van de talloze essays en lezingen van zijn hand, het komt niet minder tot uiting in de "handleiding" (hoe verraderlijk onschuldig klinkt dit woord!), ons in zijn *Herscheping* aange-reikt, - een boek, dat in de loop der jaren verscheidene generaties van lezers geboeid heeft en dit zal blijven doen door de rijkdom aan gedachten, die erin opgetast ligt, - de oorzaak, dat in de loop der jaren scribenten van uiteenlopende kerkelijke signatuur het als een uitdaging hebben gezien de pen te scherpen om zich tot tolk van Noordmans' gedachten te maken of om hem van repliek te dienen.⁷

Om een indruk te geven - meer kunnen wij niet doen - van wat de schrijver in zijn diep-gravende studie heeft willen zeggen, richten wij de schijnwerper op enkele saillante punten, die zijn denken kenmerken en die in zijn boek steeds opnieuw ter sprake komen.

Bij het lezen van dit boek heb ik meermalen moeten denken aan Jezus' woord "Hetgeen dan God samen-gevoegd heeft, scheidde de mens niet" (Mattheüs 19 : 6). In zijn benadering van de Heilige Schrift (en wat heeft de auteur anders willen zijn dan een Schrift-geleerde?) en in zijn dogmatische beschouwingen onderscheidt Noordmans zich van anderen door begrippen en noties, die in de loop der eeuwen veelal min of meer een eigen leven geleid hebben, met elkaar te verbinden. Heel zijn bespreking van de *Twaalf Artikelen* draagt hiervan de sporen: het "Ik geloof in God de Vader", het "Ik geloof in God de Zoon" en het "Ik geloof in de Heilige Geest" worden ten nauwste op elkaar betrokken. Noordmans denkt strikt *trinitarisch*.

De schepping

Wat dit inhoudt, wordt ons duidelijk, wanneer wij in aanraking komen met zijn scheppingsbegrip. Bij het woord "scheppen" denken wij gewoonlijk aan schone vormen, aan harmonie, aan een ongebroken geheel. Wij beelden ons in, dat wij door het aanschouwen of

doorleven van zulke vormen met God de Vader in aanraking kunnen komen. Maar de Bijbel laat ons iets anders zien: *scheppen is scheiden*; het is "een daad van een geest; een oordeel". Het begrip "schepping" is een *kritisch* begrip: het stoelt niet op een beschouwing, maar op een oordeel⁸. Het berust niet op aanschouwen, maar op gelóóf. Noordmans, die - net als Barth - een verklaarde vijand is van alle natuurlijke theologie (een theologie, die God zoekt te leren kennen buiten zijn openbaring om) en van alle ervarings-theologie (een theologie, die het van de ervaring moet hebben), wordt niet moe ons voor onze Godskennis naar de openbaring te verwijzen. Wilt u weten, wat schepping is? Dan moet u bij het kruis zijn, bij het kruis van Christus. Pas in het offer van Christus wordt duidelijk, dat God de wereld geschapen heeft en wat Hij hiermee voorgehad heeft (14). Schepping is "een *plek licht rondom het kruis*". En daar, op die plek, "wordt de zonde openbaar ... Waar we tegen aan kijken, dat is de zonde" (67).

God heeft de dingen goed geschapen. Meer zegt ons de Bijbel niet. Direct na het verhaal van de schepping krijgen wij dat van de val te horen en verder doet het Oude Testament niet anders dan ons over die val te vertellen. "Als de wet van Mozes komt, "wordt de misdaad nog te meerder" (Romeinen 5 : 20). Israël zinkt steeds dieper weg. En zo komt tot uiting, dat de belijdenis van de Vader, de Schepper, en die van de Zoon, onze Verlosser, bij elkaar horen. De God van Jozef is dezelfde als die van Jezus. Hij doet het goede uit het kwade voortkomen. Hij scheidt het licht uit het donker van de zonde. Hij is de God van de opstanding achter het kruis" (68).

Schepping en Koninkrijk Gods

De Schepper, naar wie Jezus in Mattheüs 6 verwijst, is niet (dezelfde als) 'de voorzienigheid', wier zorgen men deelt met de vogels en de bloemen. Jezus zelf zegt het erbij: "naar al deze dingen gaat het zoeken der heidenen uit" (vers 32). Zij kennen deze voorzienigheid even goed als of nog beter dan de christenen. "Deze dingen" (voedsel, kleding) worden ons "toege-worpen" (Vertaling N.B.G.: "bovendien geschonken"), wanneer men eerst het koninkrijk Gods heeft gezocht. En het is de Heer van dat koninkrijk, die wordt bedoeld, wanneer er in de Bergrede, in de gelijkenissen en in het Apostolicum over de Schepper gesproken wordt. De kleingelovigen, die Jezus aanspoort, moeten het wagen met dit koninkrijk, zoals de moordenaar aan het kruis het doet. "Dat is iets anders dan heren-boer wezen in het rijk van de voorzienigheid. Het scheppingsgeloof ... ontstaat vlak onder het kruis, hoe

verlaten dat ook schijnt" (73).

Ook het koninkrijk is, net als de schepping, een kritisch, christelijk begrip. "Het is het meest kritische uit de Bijbel. Het laat ons de val van zijn voleinding zien; de ellende aan en rondom Jezus in het Evangelie.

Het legt de bijl aan de wortel van de boom (Mattheüs 3 : 10). Als het nabij komt, moeten de mensen zich bekeren of ondergaan. Leven of sterven. - Maar in dat Koninkrijk is tegelijk alle hulp en alle barmhartigheid, waarvan het Evangelie vol is. Het doet ons zien dat God een Heiland is" (100).

Herscheping

Wie "schepping" zegt, zegt als vanzelf: hèr-schepping". Niet alleen het begrip "schepping", ook het begrip "her-schepping" heeft bij Noordmans (hoe kan het ook anders?) alles te maken met het kruis. Men heeft zijn theologie wel als *stauro-centrisch*" getypeerd: het *kruis* (Gr.: *stauros*) van Christus staat in het centrum van zijn denken. Door het kruis krijgt het in zonde gevallen schepsel deel aan de toekomst van God. Dat is de hèr-schepping, de ware schepping, die als zodanig de voltooiing van de schepping zelf is.

Ascese

Wie het bovenstaande gelezen heeft, vraagt zich licht af, of hij aan het lezen van een boek als *Herscheping* wel moet beginnen. Is dit geen "voer (uitsluitend) voor theologen"? Wat heeft het doorsnee-gemeentelid hieraan voor de dagelijkse levenspraktijk? Noordmans zelf haast zich deze vraag te beantwoorden. Vooruitlopend op het laatste gedeelte van zijn boek, waarin hij het christelijke leven aan de orde stelt, zegt hij reeds in het eerste hoofdstuk: "Zonder ascese kan de kerk niet bestaan".

Ascese! Een woord om van te schrikken, omdat het ons beperkingen oplegt. Denkt Noordmans bij dit woord soms aan het bestaan van monniken en heiligen? Nee, dat is niet het geval: hij heeft "een eigenaardigheid van het leven van alle kerkleden" op het oog. Een eigenaardigheid overigens, die wel degelijk in de richting van een zekere zelfbeperking wijst. "Men accepteert dan het leven, maar onder reserve. Men vergeet niet dat de geschiedenis van de kerk op Christus' wederkomst is gericht en dat het leven onder het gericht van de eeuwigheid staat". Het christelijk

leven is een "burgerschap van nederigheid", zoals dit door de kerkvader Augustinus in zijn *Stad Gods*, als tegenhanger van het burgerschap van de hoogmoed, is getekend. Een tekening, die de kerk nooit mag uitwissen. En toch: "De grenzen van dat leven worden in onze tijd door velen uitgewist en puriteinse soberheid als een overwonnen standpunt behandeld." Het kerkelijk publiek leeft zich uit, en dat terwijl sommige politieke leiders laten zien, dat zij voor de betekenis van vrijwillige versobering weer oog krijgen, ja, "zij verwijten de kerk openlijk haar achterstand in het ascetische en caritatieve leven" (42v.).

Een geluid, waaraan wij, die zoveel jaren later leven en gewend zijn aan een mate van welvaart als in de dagen, waarin Noordmans deze regels op papier zette, volstrekt ondenkbaar was, niet voorbij mogen gaan. In een volgend artikel hopen wij hierop nader in te gaan.

J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Noten

- 1 Zie *Ecclesia* d.d. 11 november 2000 en 26 november 2005.
- 2 O. Noordmans, *Herscheping* (1934), ingeleid door Dr. H.W. de Knijff. Uitgegeven door het *Nederlands Dagblad* (2009). Aantal pagina's: 208. ISBN 978-90-72801-22-7. Prijs: € 14,90.
- 3 Zie *Ecclesia* d.d. 13 februari 2010.
- 4 Zie *Ecclesia* d.d. 4 juni 2011.
- 5 Enkele tientallen jaren later, kort na de tweede wereldbrand, zal Noordmans schrijven: "Wie een naam zoekt voor de nood der wereld, kan er thans een vinden: Europa" (*Verzamelde Werken*, deel 8, pag. 152).
- 6 Deze meditatie, aanvankelijk voor het blad *In de Waagschaal* geschreven, zijn later onder de titel *Gods Poorten, Zondaar en Bedelaar* en *Gestalte en Geest* in boekvorm uitgegeven. In de *Verzamelde Werken* hebben zij een plaats gekregen in deel 8.
- 7 De meest recente publicatie is, voor zover ik weet, het boek *Noordmans* van de hand van Dr. K. Blei, de vroegere secretaris-generaal van de Ned. Hervormde Kerk. Het is in 2010 bij Uitgeverij Kok in Kampen uitgekomen. Binnenkort hoop ik er in ons blad uitvoerig aandacht aan te besteden.
- 8 Het woord "kritisch" is afgeleid van een Grieks werkwoord, dat *scheiden*, *schiften*, maar ook *oordelen*, *richten* betekent. Vgl. b.v. Johannes 7 : 51.